

CLASSIFICACIÓ SEMÀNTICA DELS MOTIUS DE PALS (BAIX EMPORDÀ)

Desenvoluparem en aquest article l'esquema de classificació semàntica proposat per als 323 renoms de Pals recollits amb enquesta oral¹.

1. Motius que reflecteixen una qualitat permanent:

1.1. Circumstàncies relacionades amb la família: hem inclòs en aquest apartat els motius que provenen directament o indirecta de la situació familiar de l'individu; hi trobem representada la filiació (o de vegades circumstàncies de la filiació o del naixement) i també l'estat civil :

Cal Bessó, *les Bessones*, *la Boixarringa* (de cognom es diu Boix i és la germana petita), *la Quimeta Caritat* (la mare es deia Caritat), *la Maria de casa* (esposa d'en Pere de casa), *el Conxo* (fill de la Conxa), *la Daniela* (filla d'en Daniel), *la Davita* (filla d'en David), *les Dèries* (eren dues germanes, una de les quals era casada amb en Deri, afèresi de Desideri), *la Magina* (casada a can Magí), en *Josep Met* (fill d'en Met), *la Paisana* (casada a cal Paisà), en *Palmiro* (fill de la Palmira i una mica afeminat), *la Lola Pepa* (filla de la Pepa), en *Pere Petit* (el germà petit), *el Rauet* (el petit de *cal Rau*), en *Regardín*: (fill de can Regard), *la Shassa* (germana d'en Sha), en *Juanito Vevo* (fill de la Veva, afèresi de Genoveva), *cal Viudo*, *la Zoila* [sɔ'ʎla] (de can Zoilo) [sɔ'ʎlu].

1.2. La manera de ser, el caràcter: aquests motius reflecteixen el tarannà d'una persona, n'hi ha de tossuts, de deixats, de presumits, de pretenciosos... :

El Boc (pel seu caràcter testarrut), *la Bruta* (mandrosa de mena, té la casa com un autèntic basar), en *Diós* (avi vell, de caràcter misteriós i usurer), *la Maleja* [mə'lɛxə] (de soltera era més aviat de costums lleugers), en *Mario* [mãriu] (tenia aires de grandesa i volia fer com en Màrio de Palafrugell, que era un personatge important), *el Ministre* (li agradava de fer-se l'important), *el Moniato* [məniátu] (li agradava de posar-se a les converses dels altres i sempre era ell qui havia de dir l'última paraula), en *Mossèn Pere* [musɛn pɛrə] (combregava totalment amb les idees del capellà), en *Paciència* [pasiɛnsiə] (de tarannà molt tranquil, enraonava molt poc a poc), *la Viuda alegre* (de caràcter optimista, es va sobreposar de pressa i bé).

1.3. La descripció física: hem agrupat en aquest apartat tots els motius que fan referència a l'aspecte físic de la persona. Ens ha calgut fer tres subdivisions, ja que diversos motius proporcionen la descripció global de la persona, mentre que d'altres fan només referència a alguna part del cos:

¹ Per la part d'introducció, les conclusions i la bibliografia utilitzada, vegeu les Actes del XVI Col·loqui d'Onomàstica / Castelló de la Plana, abril 1991.

1.3.1. Les dimensions o la corpulència del cos, l'aspecte general, gairebé sempre mitjançant metàfora:

La Canana (dona extremadament prima, de pell fosca i caràcter desagradable), *en Cerilla* (alt i molt prim), *en Misèria* (era un peixater ambulat molt prim i amb cara de passar gana), *en Nisso Flauta* (es diu Genís i és molt prim), *en Grandura, la Grassa, en Mil-Homes* (pel seu físic, però també per la seva capacitat de fer feina), *en Quilos* (menja molt i se li nota), *la Rambla de santa Mònica* (es deia Mònica, era alta, grossa i molt tibada i sempre anava vestida amb unes faldilles que li arribaven als peus. El motiu li va posar un pretendent de la seva filla que li va agafar mania perquè no volia que festegés amb ella, ja que ell era de casa pobre i la filla era de casa rica), *en Tascó* (era molt petit), *el Valent*.

1.3.2. El color de la pell o del cabell:

El Negre, el Ros, el Rúbio, el Vermei (treballava a bosc i sempre tenia bons colors).

1.3.3. L'aspecte de la cara:

L'Ardura (s'assemblava a un individu que es deia així), *en Barbès* (sempre se l'ha vist amb barba), *el Gravet* (per haver patit la verola i conservar-ne les marques), *la Mòmia* (sorrut i molt antipàtic), *en Patotxes* (s'assemblava a un home anomenat així), *en Pere Maco* (persona més aviat creguda).

1.4. El defectes: Diversos motius fan referència a defectes relacionats amb la parla i hem considerat, per tant, que calia fer un grup per aquests motius i un altre per a tots els altres, molt menys nombrosos:

1.4.1. Peculiaritats del parlar:

L'Abèia (tenia una veu molt dolça, com un zum-zum), *en Bavàia* (bavejava molt quan parlava), *en Bufilàndia* (solia explicar la història del rei de Bu...Bu...Bufilàndia), *cal Ca-cac* (algú de la família quequejava), *en Pere Buti* (començava les frases amb: bu...bu...bu), *la Nyenya* (tenia la boca torta i enraonava d'una manera estranya), *en Joan Queco, la Queca, la Xibeca* (canta al cor de la parròquia i té una veu molt rogallosa).

1.4.2. Defectes diversos:

El Geperut, El Manco, en Mira-Cielos [mirasiélus], *el Sordo* [sórdo], *en Tià Borni*.

1.5. Peculiaritats en el vestir: en aquest grup hi ha solament tres motius que al·ludeixen el primer el costum de portar una prenda determinada i els altres dos, la brutícia o la deixadesa en el vestir:

En Pere dels Elàstics, la Pagesa (sempre va mal arreglada i el seu aspecte és d'una deixadesa extrema), *Can Xauxo* (l'àvia anava sempre amb la roba molt tacada).

1.6. Els renechs: Només tres motius en aquest apartat, que reflecteixen allò que anomenem *parlar gruixut*, és a dir, parlar barroerament, renegant contínuament i dient pestes de tot i de tothom:

En Merdarada, en Rebenta-Pianos, el Vereno [bərɛˈnu].

1.7. Els vicis, costums i activitats diverses: nombrosos exemples de motius il·lustren els viciats, els maniàtics o els usuaris de costums peculiars:

1.7.1. Relacionats amb la parla:

El Bolero (tenia el costum de dir mentides, *boles*), *en Brillantina* (passava pels carrers amb un cistell ple de colònies, cremes, sabons, etc., i cridava: "Brillantina!, brillantina!, Qui vol brillantina!"), *en Ja vus ho lo diré* (era la resposta que donava quan se li preguntava pel seu nom), *la Maria Mentidera, la Maria te refot* (usava l'expressió "te refot!, te refot!" per manifestar la seva sorpresa), *en Palinc* (tenia el costum de pronunciar l'expressió "polka, palinc!" gairebé cada vegada que obria la boca), *la Ràdio* (o *la Televisió*: estava al corrent de tot el que passava al poble i ho explicava per les cases), *el Tet* (tenia el costum de saludar tothom dient: "hola, Tet!"), *en Pere Xerraire* (fill d'en *Met Xerraire*).

1.7.2. Dedicacions no professionals:

En Coca (preparava emplastres per curar malalties), *ca l'Espígol* (l'avi anava a espigolar les espigues que quedaven després de la collita), *el Messié i la Madam* (eren pagesos, ja una mica grans, i quan va esclatar el "boum" del turisme, tot d'una es van decidir a posar una fonda de la qual es sentien molt cofois).

1.7.3. Els bevedors:

La Maria Borratxa (sempre contenta i amb les galtes vermelles per l'efecte del vi), *el Trompet* (bevia i sovint anava "trompa").

1.7.4. Manies diverses:

La Cartutxa (era una àvia que per anar a comprar portava les monedes guardades en cartutxos), *la Madam* (vella i soltera, estava obsessionada per l'ordre i la netedat), *el Rellotger* (perquè vol ser tan perfecte i tan matemàtic).

1.8. Antics oficis: Trobem representats en aquest grup diversos oficis, alguns ja desapareguts. De vegades és el nom de la casa que recorda que allà

s'hi havia practicat un determinat ofici; d'altres, és el propi individu que, havent deixat de fer l'ofici, continua essent anomenat com abans, o bé són els seus descendents els qui continuen portant el renom. Hem fet tres sub-apartats: en el primer hi incloem els motius que són noms d'oficis; en el segon, els motius que designen l'ofici mitjançant la matèria o l'objecte implicat, i en el tercer, hi incloem els motius que fan referència a un ofici mitjançant la ironia:

1.8.1. Noms d'oficis:

Cal Baster, el Carboner, la Rosita carretera (feien carros), *la Cistellera, cal Corder, ca l'Esclopeter, ca l'Espardenyer, can Julià Ferrer, el Llumero, cal Mitjaire* (eren venedors de mitges), *la Lolita Molinera, en Pere Mosso, cal Paraire, en Ramon Pastor, cal Perolero, cal Rajoler, cal Sastre, cal Serrador, cal Teixidor.*

1.8.2. Oficis indicats pel nom de la matèria o de l'objecte implicat:

Can Corredor de la Llenya (treballaven a bosc i venien llenya), *en Jaume dels Amotos* (té un taller de venda i reparació de motos), *en Pere Nordes* (era la marca de la màquina amb la qual treballava).

1.8.3. Oficis indicats mitjançant ironia:

En Bat-Ferro (volia ser ferrer), *en Xafa-Merdes* (era negociant de bestiar).

1.9. El lloc d'origen o de residència: hem fet quatre grups. En el primer hi hem inclòs els renoms que corresponen a adjectius toponímics: en el segon, els renoms procedents de corònims o de topònims; en el tercer, els motius apareguts a partir del nom original de la casa o d'algun detall de la seva construcció, i a l'últim hi hem inclòs els noms de casa formats amb metonímia, és a dir, en els quals un element de la casa dóna nom a tot l'edifici:

1.9.1. Adjectius toponímics:

Les Barcelonines, La Manyà, el Mericano (va emigrar a Amèrica i va tornar sense fortuna, va dir que l'havia perduda... en una tempesta a l'estret de Gibraltar durant el viatge de tornada), *el Murciano, la Sevillana, en València, la Valenciana, el Xino* [[ínu] (procedent de les Filipines).

1.9.2. Renoms procedents de corònims o de topònims:

La Rosa de la Botiga Nova (malgrat que la botiga ja no hi és), *can Toni de la Capella* (per la proximitat a l'actual esglèsia dels Masos de Pals), *la Casa Nova* (va ser la primera edificació que hi va haver en l'indret on es troba i era utilitzada pel clero com a magatzem per guardar els productes que el poble entregava com a impost), *el Corral* (ara és una casa; abans era el lloc on tancaven els ramats), *el Tet de l'Estany, can Corredor de la Farmàcia Vella* (al

costat de l'antiga farmàcia), *can Corredor de Fitó*, *can De l'Horta* (casa que juntament amb el terreny destinat als horts pertanyia a ca la Pruna, actual Casa de Cultura, situada al costat mateix de *can De l'Horta*. Hom creu que abans, la part actualment més vella era *la casa de l'horta de ca la Pruna*), *en Muntanya* (vivia dalt d'un turó; en casar-se i canviar de lloc de residència, el renom individual es convertí en nom de casa), *la Rossa de Palau*, *el mas del Puig*, *cal Rector* (l'avi vivia al costat de la rectoria; en casar-se, el motiu passà a designar una casa situada força més lluny), *can Curanta de les Sorres* (casa ubicada en un terreny sorrenc).

1.9.3. Motius apareguts a partir del nom original de la casa o relacionats amb la seva construcció:

Can Caixa (sembla que aquesta casa de pagès havia pertangut a algun estranger i la gent va associar la pronúncia del seu nom amb el català *caixa*), *can Curanta* (era una família originària de França i que s'anomenaven *Quaranteliots*. Els descendents van voler posar el cognom català i aquest és el cognom i nom de casa actual: *Curanta* en lloc de *Quaranta*), *can Dimoselo* (va ser una *demoiselle* francesa que va fer construir la casa. Amb el pas del temps i de les generacions el nom s'ha anat transformant fins arribar a la forma actual), *el Matxo* (alt i gros, viu al *Corral*), *can Pou de les Garites*, *cal Xai* (havien viscut a la casa anomenada *El Cap d'anyell*).

1.9.4. Noms de casa formats amb metonímia (un element de la casa dóna nom a tot l'edifici):

El mas de la Font (es diu així perquè l'amo era el propietari de *la Font de sant Domingo*, que era en una altra finca), *el Molinet* (hi havia un molí a la mateixa casa), *el mas Moscat* (davant la casa hi havia hagut una parra d'aquesta varietat de raïm), *el mas Pou* (diuen que abans hi havia un gran pou davant la casa; podria ser, però que el nom de la casa provingués del cognom *Pou*), *ca la Pruna* (al pati hi havia hagut un pruner molt gros), *mas de la Torre*, *la Torre Canera*, *la Torre Bertrana*, *la Torre d'en Ramonet*.

1.10. Antics prenom o cognoms: actualment són noms de casa i recorden el nom de l'antic propietari. Hem fet tres grups tenint en compte si la forma conservada correspon al prenom o cognom complet o si presenta variacions.

1.10.1. Conservats amb la seva forma completa:

Mas Abril, *ca l'Anna*, *ca l'Anguila*, *el mas Barraquer*, *can Bartomeu*, *la casa d'en Bertran*, *el mas Bladó*, *can Blanc*, *el mas d'en Bou*, *can Peret Bou*, *can Benet*, *can Cassà*, *can Cosme*, *can Figueres*, *el mas Floris*, *can Ford*, *can Galo*, *el mas Gelabert*, *el mas Geli*, *el mas Gifre*, *el mas Jofre*, *can Juriol*, *can Lluç*, *can Lluçà*, *can Magí*, *el mas Martí*, *cal Monjo*, *can Mulà*, *can Navarra*, *el mas Pagès*, *can Palou*, *can Peric*, *can Poch*, *can Quintana*, *cal Rau*, *can Regard*, *cal Rifà*, *el Marroig* (mas Roig), *can Roques*, *can Rossell*, *la casa Rufina*, *can*

Sabè (nosaltres ho escrivim amb *e* oberta perquè aquesta és la pronúncia popular: ara bé, a la rajola que es troba clavada al costat de la porta principal, el nom és escrit amb *e* tancada, és a dir, com mai ningú de País ho ha pronunciat), *el mas Salvi*, *el mas Sardó*, *el mas Tarrerol*, *can Tirso*, *el mas Tomasi*, *can Vinyes*, *can Zoilo* [s'jú].

1.10.2. Amb afèresi, apòcope i d'altres transformacions vocàliques o consonàntiques:

Can Berto, *can Besalís* (del femení Basilissa), *mas d'en Deri*, *can Felet*, *can Lai* (del cognom Elai), *can Mero*, *can Met*, *can Metller* (del cognom Ametller), *can Ni* (afèresi de Sadurní), *can Nofre*, *ca la Pepa*, *can Pepet Tià*, *can Peret Colomines* (en lloc de Coromines), *can Perico*, *can Pifànio*, *can Quei* (en lloc de Queipiquer), *la Queta* (afèresi de Francisqueta), *can Tangas* (en lloc de Hontangas), *can Tià*, *can Tià de la Tona*, *la Veva*, *can Xec*.

1.10.3. Amb diminutius:

Can Ciset, *can Francisquet*, *en Nanet* (de Joanet), *en Peret*.

1.10.4. Amb un element diferenciador²:

Mas Cramany / *Can Cramany del Mas Nou* / *Can Cramany de Samària* (*Caramany* era un cognom), *Can Pou de l'espardenya* / *can Pou de les Garites* / *can Pou Marons* (*Pou* era un cognom; hom desconeix, però, la motivació del primer dels motius; el segon, s'explica perquè conserva encara les garites. En quant al tercer, hom sospita que es tracta d'un antic cognom, cosa que caldrà verificar consultant documentació escrita).

2. Motius que reflecteixen una qualitat no constant:

2.1. Derivats de fets de parla: hem agrupat en aquest apartat els motius que recorden paraules o expressions emprades en moments concrets per un individu. Hem considerat que calia fer dos sub-apartats tenint en compte que alguns renoms reproduïen defectes de parla o expressions infantils, mentre que d'altres són simplement extrets de frases o anècdotes diverses.

2.1.1. Defectes de parla infantils o expressions relacionades amb la infantesa:

En Pitu Bòria (de petit no pronunciava bé la paraula *boira*), *la Maria cutinc* (quan era petita el seu pare deia que era tan lletja que semblava un *cutinc*³) *en Menèia* (per la pronúncia, quan era petit, de la paraula *xemenèia*), *en*

² No hem inclòs en aquest apartat el cas esmentat anteriorment de can Corredor de la farmàcia vella i can Corredor de Fitó perquè els dos renoms no corresponen a dues cases diferents.

³ El mot *cutinc*, potser només localment, equival a *garrí*.

Papam (passava amb el seu carro quan anava al camp i als nens que trobava els deia : "si no feu bondat us faré pam-pam"), *en Peixitus* (la mare li deia que li havia comprat *peixito*), *cal Pitol* (havent-se-li mort un fill, la mare cridava "El meu pitolet... On és el meu pitolet?"), *en Sí senyora* (la mare volia que fos tan educat que quan era un nen li feia contestar sempre "Sí senyora"), "*e Uipius*" (eren dos germans que de petits parlaven molt malament; cal remarcar que el mot introductor no és *els* sinó *e* per imitar la seva parla), *en Xeu* [É u] (per la pronúncia, quan era petit, de la paraula *seu* adreçada a la mare perquè segués).

2.1.2. Renoms extrets de frases o expressions:

En Blau (anava a pescar amb els companys, tiraven els filets a l'aigua i quan els retiraven, al seu no hi havia mai res i deia " mira, blau!")⁴ *en Pere de casa* (anomenat així per la mare quan parlava del fill), *el Peixet* (per menjar sempre demanava un tros de pa i un peixet), *el Triquet* (en Joanet passava moltes estones xerrant amb en Pifànio i en una ocasió aquest li digué: "Jo et diré *Nanet* " i l'altre contestà: "Doncs si tu em dius *Nanet*, jo et diré *Triquet* "⁵, *cal Xiu* (quan coïen cargols l'àvia deia "mira, ja fan xiu-xiu").

2.2. La interpretació de personatges: trobem en aquest apartat els renoms que fan referència a les representacions teatrals (o semblants) locals. El motiu ha sorgit a partir d'un personatge interpretat:

En Barrabàs (va representar aquest personatge en una representació local de la Passió), *el Batu* (va representar aquest personatge en una funció dels Pastorets), *el Nen de les Sopes* (va representar aquest personatge en una comèdia local), *en Rebot* (diuen els seus descendents que el renom prové d'un paper interpretat en una funció teatral), *en Sorrilla* (li agradava fer teatre).

2.3. La comparació amb polítics o artistes:

En Carusso (pel nom del cantant de moda, tot i que un informador que anava a plantar arròs amb ell afirma que mai no l'havia sentit cantar), *en Franco* (quan va tornar del servei militar explicava que les mules de les quadres l'obeïen com si fos el general), *en Sha* (en una ocasió va dir que volia ser com el sha de Pèrsia), *en Terradellas* (només d'entrar a l'empresa ja volia manar).

2.4. Relacionats amb un fet de caire episòdic:

⁴ Cal remarcar que l'expressió "quedar-se blau" té a l'Empordà el sentit de "quedar-se sense diners" (per exemple hom pot sentir: "He anat a comprar i m'he quedat blava").

⁵ Hem comprovat si *Triquet* havia sorgit a partir d'un cognom de l'individu afectat i el resultat ha estat negatiu ja que els cognoms eren *Marimont* i *Ventura*. Acceptem doncs l'explicació dels descendents actuals que diuen que el motiu no té res a veure ni amb cap cognom ni amb el joc i que va ser posat totalment per atzar i només perquè rimava amb *Nanet*

En Cagarada (anomenat també, *en Cagarrines* ... a causa d'un petit accident a la classe), *en Costals* (va anar un temps a França i quan va tornar explicava que els feien dur un costal ple a l'esquena i que a ell no li pesava gens), *el Menut* (va festejar un temps amb *la Menuda* de Palafrugell), *en Mingo Poltro* (tenia una euga que era vella però ell la tractava com si fos un cavall jove), *el Neulero* (el dia dels sants Innocents la seva mare el va enviar a cal ferrer a buscar un motllo per a fer neules i d'una casa l'enviaren a una altra fins que va recórrer tot el poble), *el Sueco* (era esclopeter i feia el xulo parlant castellà, es pensava que en sabia molt), *en Tilín* (era un cap de colla dels plantadors d'arròs i li van posar aquest motiu per la cançó de "la vaca lechera" que en aquell moment era de moda), *el Titerit* (pel refrany d'una cançó que cantava), *el Torero* (quan era al "pueblo" anava a dormir a la plaça de toros per si algú li oferia l'ocasió de torear, era la seva vocació), *el Tres Reis* (un dia va passar per un carrer i anava arrossegant els descansos del carro, fent una gran fressa. Un que el va veure li va dir que semblava que passessin els Tres Reis).

3. Motius no classificables:

És un grup bastant nombrós i en ell hi hem inclòs els renoms que presenten una d'aquestes característiques, que fan impossible que se'ls pugui considerar dins dels grups semàntics abans esmentats:

- La possibilitat de ser antics cognoms o prenomes, però en no haver consultat en aquesta ocasió cap font escrita, no ho podem confirmar.
- Grafia dubtosa, en no entendre què volen dir.
- Motivació dubtosa perquè ningú no ens l'ha poguda confirmar.
- Motivació imaginada per algun informador que tant sí com no volia "ajudar".
- Es comprèn perfectament el contingut semàntic del motiu, però hom desconeix l'anècdota, el fet, la història que va provocar-ne l'aparició.

Can Barraca (per l'estructura de la casa?), *can Bec* (cognom o sobrenom?), *la Beleranda*, *la Torre Bertrana* (propietat d'un individu de cognom Bertran?), *el Boer* [bué] (era guardià de bous?), *cal Calent*, *la Torre Canera* (propietat d'un individu de cognom Caner?), *el Cap d'Anyell*, *can Castilla*, *els Colorins*, *el Conillet* [kuniét], *l'Estupendo* (o *Estrupendo*) [ɛst(r)upéndu], *can Faillem* (?), *cal Ferreret*, *la Quima Fideua* (era molt prima? Venia, comprava o menjava fideus?), *el mas Gall*, *can Genesta* (cognom?), *cal Guineiu* (possiblement el mot és una variant de *guineu*, però hom desconeix l'origen del motiu), *can Let* [lét] (?), *cal Lilet*, *el Magre* (antic cognom? O es tracta d'un veritable sobrenom?), *can Mamet* (antic prenom? O recorda una anècdota d'algú que bevia amb un *mamet*?), *cal Moreu* (cognom o sobrenom que recorda el color de la pell?), *can Muninc*, *la Neta Ninya* (? : afèresi del prenom Agneta + el castellà de nena?), *can Nié* (o *Nier* : un informador apunta la possibilitat que la casa es digui així per la gran quantitat d'ocells que de sempre han anat a niar a la torre que juxta la casa. O és un antic cognom?), *can Padrès* (antic cognom?), *en*